

Vol 4 Issue 3 Sept 2014

ISSN No :2231-5063

International Multidisciplinary
Research Journal

Golden Research
Thoughts

Chief Editor
Dr.Tukaram Narayan Shinde

Publisher
Mrs.Laxmi Ashok Yakkaldevi

Associate Editor
Dr.Rajani Dalvi

Honorary
Mr.Ashok Yakkaldevi

Welcome to GRT

RNI MAHMUL/2011/38595

ISSN No.2231-5063

Golden Research Thoughts Journal is a multidisciplinary research journal, published monthly in English, Hindi & Marathi Language. All research papers submitted to the journal will be double - blind peer reviewed referred by members of the editorial board. Readers will include investigator in universities, research institutes government and industry with research interest in the general subjects.

International Advisory Board

Flávio de São Pedro Filho Federal University of Rondonia, Brazil	Mohammad Hailat Dept. of Mathematical Sciences, University of South Carolina Aiken	Hasan Baktir English Language and Literature Department, Kayseri
Kamani Perera Regional Center For Strategic Studies, Sri Lanka	Abdullah Sabbagh Engineering Studies, Sydney	Ghayoor Abbas Chotana Dept of Chemistry, Lahore University of Management Sciences[PK]
Janaki Sinnasamy Librarian, University of Malaya	Ecaterina Patrascu Spiru Haret University, Bucharest	Anna Maria Constantinovici AL. I. Cuza University, Romania
Romona Mihaila Spiru Haret University, Romania	Loredana Bosca Spiru Haret University, Romania	Ilie Pinteau, Spiru Haret University, Romania
Delia Serbescu Spiru Haret University, Bucharest, Romania	Fabricio Moraes de Almeida Federal University of Rondonia, Brazil	Xiaohua Yang PhD, USA
Anurag Misra DBS College, Kanpur	George - Calin SERITAN Faculty of Philosophy and Socio-Political Sciences AL. I. Cuza University, Iasi	.....More
Titus PopPhD, Partium Christian University, Oradea,Romania		

Editorial Board

Pratap Vyamktrao Naikwade ASP College Devrukh,Ratnagiri,MS India	Iresh Swami Ex - VC. Solapur University, Solapur	Rajendra Shendge Director, B.C.U.D. Solapur University, Solapur
R. R. Patil Head Geology Department Solapur University,Solapur	N.S. Dhaygude Ex. Prin. Dayanand College, Solapur	R. R. Yaliker Director Managment Institute, Solapur
Rama Bhosale Prin. and Jt. Director Higher Education, Panvel	Narendra Kadu Jt. Director Higher Education, Pune	Umesh Rajderkar Head Humanities & Social Science YCMOU,Nashik
Salve R. N. Department of Sociology, Shivaji University,Kolhapur	K. M. Bhandarkar Praful Patel College of Education, Gondia	S. R. Pandya Head Education Dept. Mumbai University, Mumbai
Govind P. Shinde Bharati Vidyapeeth School of Distance Education Center, Navi Mumbai	Sonal Singh Vikram University, Ujjain	Alka Darshan Shrivastava Shaskiya Snatkottar Mahavidyalaya, Dhar
Chakane Sanjay Dnyaneshwar Arts, Science & Commerce College, Indapur, Pune	G. P. Patankar S. D. M. Degree College, Honavar, Karnataka	Rahul Shriram Sudke Devi Ahilya Vishwavidyalaya, Indore
Awadhesh Kumar Shirotriya Secretary,Play India Play,Meerut(U.P.)	Maj. S. Bakhtiar Choudhary Director,Hyderabad AP India.	S.KANNAN Annamalai University,TN
	S.Parvathi Devi Ph.D.-University of Allahabad	Satish Kumar Kalhotra Maulana Azad National Urdu University
	Sonal Singh, Vikram University, Ujjain	

Address:-Ashok Yakkaldevi 258/34, Raviwar Peth, Solapur - 413 005 Maharashtra, India
Cell : 9595 359 435, Ph No: 02172372010 Email: ayisrj@yahoo.in Website: www.aygrt.isrj.org

GRT

साने गुरुजी यांच्या लेखनामागील प्रेरणा : एक दृष्टिक्षेप

सदाशिव कि. कमळकर

सहा. प्राध्यापक इतिहास विभाग , स्वामी विवेकानंद वरिष्ठ महाविद्यालय, मंठा ता.मंठा जि.जालना.

सारांश :- साने गुरुजी यांची साहित्यसंपदा ही त्यांच्या आत्म्याचा अविष्कार आहे.त्यांनी आपल्या साहित्याद्वारे समाजातील अनिष्ट रुढी व पंरपरेवर प्रकाश टाकलेला आहे. समाजात असलेली पराकोटीची विषमता दुर व्हावी म्हणून त्यांनी अत्यंत डोळसपणे लिखाण केल्याचे दिसून येते, महाराष्ट्रातील शेतकऱ्यांच्या परीस्थितीकडे इंग्रज सरकारचे लक्ष जावे म्हणून यासाठी व स्वातंत्र्यप्राप्तीनंतर महाराष्ट्र शासनाचे शेतकऱ्यांच्या अवनतिकडे लक्ष जावून शेतकऱ्यांच्या सामाजिक व आर्थिक परिस्थितीमध्ये फरक पडावा म्हणून शेतकऱ्यात प्रबोधन घडवून आणण्यासाठी साने गुरुजींनी लेखन केले आहे. महाराष्ट्रातील कामगारांचे व्यापारी व कारखानदार मोठ्या प्रमाणावर शोषण करित होते. त्यांच्या श्रमावर मोठमोठे गिरणी मालक मौजमजा करित होते याचे गुरुजींना मनस्वी दुःख होत असे. अशा पिचलेल्या, गंजलेल्या श्रमिकांना स्वाभिमानाने जगता यावे त्यांचे शोषण थांबावे म्हणून गुरुजींनी कामगारांना हक्क मिळवून देण्यासाठी आपली लेखनी झिजवली आहे.

प्रस्तावना :-

शालेय जीवनात मुलामुलींवर चांगले संस्कार व्हावेत म्हणून त्यांनी आपल्या लेखणातून, व्याख्यानातून सुसंस्कारित गोष्टीचा पुरस्कार केलेला आहे.आपला देश पारतंत्र्यातूनमुक्त व्हावा, आपल्या देशातील युवकांना स्वातंत्र्य लढण्यात सहभागी होण्याची प्रेरणा मिळावी म्हणून त्यांनी कथा, कादंबरी, नाट्ये, वैचारीक लेखन, काव्य, पत्रे, अनूवादित साहित्य, चरित्रे, निबंध, असे एकशेचोवीस पुस्तकांचे लेखन केलेले आहे. त्यांच्या साहित्यलेखनामागील प्रेरणा या इतर लेखकांच्या प्रेरणापेक्षा वेगळ्या आहेत. प्रस्तुत शोध निबंधात साने गुरुजींच्या लेखनामागील प्रेरणेचा शोध आपणांस खालील प्रमाणे घेता येईल.

महात्मा गांधी, स्वामी विवेकानंद, आचार्य विनोबा भावे, सेनापती बापट यांच्या विचारांचे अधिष्ठान :

साने गुरुजी यांच्या समग्र साहित्यलेखनावर महात्मा गांधी, स्वामी विवेकानंद, आचार्य विनोबा भावे, सेनापती बापट यांच्या विचारांचे अधिष्ठान असल्याचे दिसून येते.शालेय जीवनात असतांना स्वामी विवेकानंद यांच्या समग्र लेखनाचे वाचन त्यांनी केले होते विवेकानंदांच्या साहित्याने साने गुरुजी बालवयात प्रभावित झाले होते. स्वामी विवेकानंदांच्या तत्वज्ञानाची महती त्यांना कळाली होती, त्यातूनच त्यांच्या लेखनाला प्रेरणा मिळाली. साने गुरुजींनी स्वातंत्र्य लढयात सहभाग घेतल्याने त्यांना कारावास भोगावा लागला होता. कारागृहात असतांना त्यांना आचार्य विनोबा भावे यांचा सहवास लाभला होता. कारागृहात विनोबा भावे दर रविवारी गीतेवर व्याख्यान देत असत ते व्याख्यान गुरुजीं लिहून घेत असत यावरून आचार्य विनोबा भावे यांच्या आचाराचा व विचारांचा किती प्रभाव पडला होता हे दिसून येते आचार्य विनोबा भावे यांनी गुरुजींना अमृताचा पुत्र ही उपाधी दिली होती. या वरून विनोबा भावेच्या साने गुरुजीवरील प्रभावाची कल्पना येते.

साने गुरुजींना महात्मा गांधीजी बध्दल देखील खुप आदर होता. भारतीय स्वातंत्र्याच्या आंदोलनात महात्मा गांधींचे कार्य हे दीपस्तंभासारखे होते. महात्मा गांधी यांच्या सत्य व अहिंसा या तत्वाचा साने गुरुजींनी आयुष्यभर पुरस्कार केला. अगदी तरुण वयात कॉलेजमध्ये असतांना गुरुजींनी खादी वापरण्यास सुरुवात केली व आयुष्यभर खादी वापरली. 1930 च्या लढयात महात्मा गांधींनी समस्त भारतीय युवकांना स्वातंत्र्य चळवळीमध्ये स्वतः ला झोकून देण्याचे आवाहन केले होते. यास प्रतिसाद म्हणून गुरुजींनी आपल्या शिक्षकीपदाचा राजीनामा देवून स्वातंत्र्याच्या आंदोलनात सहभाग घेतला होता. प्रसंगी अनेकवेळा कारावास भोगला.

साने गुरुजींनी आपल्या साहित्यलेखनाद्वारे गांधीवादाच्या तत्वाचा पुरस्कार केलेला दिसून येतो. गुरुजींचे अंतर्बाह्य जीवन गांधीविचाराने उजळून निघालेले होते. त्यांनी काया, वाचा मनाने गांधीजींचे तत्वे आपल्या साहित्यातून प्रसूत केली आहेत. त्यांच्या अनेक

पुस्तकातून गांधी तत्वज्ञानाचे विचार स्पष्ट होतात.

सेनापती बापट यांच्यावर साने गुरुजींची खुप श्रद्धा होती. भारतीय स्वातंत्र्य आंदोलनात दोघांनी एकाच ध्येयानी कार्य केले व आपल्या देशबांधवांना भारतीय स्वातंत्र्य लढयात सहभागी करून घेण्याची पराकाष्ठा केली. पंढरपुरच्या विठ्ठल मंदिरातील प्रवेशाच्या उपोषणाच्यावेळी साने गुरुजींनी सेनापती बापटांना जाहिर पाठींबा दिला होता.

महात्मा गांधी, स्वामी विवेकानंद, आचार्य विनोबा भावे सेनापती बापट यांच्या विचारांचे अधिष्ठानातून साने गुरुजींनी अनेक साहित्य कलाकृती निर्माण केल्या.

मातृ-पितृ प्रेम:

साने गुरुजी यांच्यावर आईने अगदी बालवयात सुसंस्कार केले. अगदी छोट्या प्रसंगातून समाजात जीवन कसे जगावे याचे आईने शिक्षण देवून त्यांना परिपूर्ण बनविले होते. आईप्रमाणेच त्यांचे वडिल सदाशिवराव यांनी त्यांच्यावर सुसंस्कार केले होते. आपल्या मुलाला आईच्या दुधाचा खरवस आवडतो म्हणून सहा कोस पायी चालत जावून खरवस खायला घालणारे प्रेमळ वडिल साने गुरुजींनी लाभले होते. साने गुरुजींनी मातृ-पितृ प्रेम खुप मिळाले यातूनच मातृ-पितृ प्रेमाच्या कृतज्ञतेतून साने गुरुजींनी 'श्यामची आई' या अजरामर साहित्याची निर्मिती केली. या शिवाय 'धडपडणारा श्याम अर्थात श्याम खंड 1', 'जीवनविकास अर्थात श्याम खंड 2', 'जीवनकलह अर्थात श्याम खंड 3', 'कालीकामातेची मुले', 'श्रमणारी लक्ष्मी', 'करुणा देवी', 'यती की पती', 'चित्रा नी चारू', 'भारतीय नारी', या साहित्याची निर्मिती केली.

आईवडिलाखेरिज ज्या मातांनी साने गुरुजींना प्रेम दिले. त्याबद्दल साने गुरुजींनी आयुष्यभर आदर बाळगला होता. हा आदर साने गुरुजींच्या 'दुर्वाची आजी 'नमु मावशी' 'आल्या यमुबाई' 'विट्याची म्हातारी आजी' 'द्रोपतीची आजी' 'रामची आई' या साहित्यातून अभिव्यक्तित झालेला दिसून येतो.

बंधूप्रेम व मित्रप्रेम:

साने गुरुजींने आपल्या आई वडिलांवर जसे निस्सीम प्रेम केले होते तसेच त्यांच्या भावावर, मित्रावर निर्व्याज प्रेम होते. शालेय जिवनात आसतांना साने गुरुजींनी आपल्या लहान भावासाठी वडिलांनी खाउसाठी दिलेले पैसे साठवून त्या पैश्यातून आपल्या लहान्या भावासाठी एक कोट खरेदी केली होता. भाउ व बहिण यांच्या प्रेमाई उतराई होणे साने गुरुजी याना कधिही शक्य झाले नाही.भावाप्रमाणे त्यांना ज्या मित्रांची मदत केली त्यांना भरभरून प्रेम दिले त्यांच्या बदलची कृतज्ञता म्हणून साने गुरुजींनी आपल्या साहित्यातून त्याचे ऋण अधोरेखित केलेले आपणास दिसून येते.

शालेय जिवणातील अहमद माधव राम सखाराम यांच्या विषयीची कृतज्ञता अनेक पुस्तकातून प्रत्ययास येते या शिवाय 'आपण सारे भाउ भाउ' 'चित्रकार रंगा' 'तिन मुले' 'दिनबंधू' 'दिगंबर राय' 'स्त्री जिवण' 'श्यामची आल्या' 'भारतीय नारी' या साहित्यातून बंधूप्रेम व मित्र प्रेमाच्या कृतज्ञता दिसून येतात

भारतीय स्वातंत्र्य लढा:

आपला भारत देश हा इंग्रजांच्या पारतंत्र्यात असल्याचे साने गुरुजींना अत्यंत दुःख वाटत होते भारताच्या स्वातंत्र्यसाठी त्यांची निग्रही भुमिका होती स्वातंत्र्य लढयात युवकांचा सहभाग वाढविण्यासाठी तसेच इंग्रजी राजवट ही अत्याचारी आहे. हे भारतीय माणसाला पटवून देउन इंग्रजाची जुलमी राजवट उलथून टाकून आपल्या देशाला स्वातंत्र्य मिळावे यासाठी त्यांनी 'कांती' ही कांदबरी, 'खानदेशस्तोत्र' व 'पत्री' हे दोन काव्यसंग्रह निर्माण केली 'छात्रालय' दैनिक विद्यार्थी मासिक कॉंग्रेस साप्ताहिक, 'कर्तव्य' दैनिक 'प्रदिप' मासिक व 'साधना' साप्ताहिकतून भारतीय स्वातंत्र्यविषयी विपूल लेखन केलेले दिसून येते त्यांच्या कवितेनी लोकांची मने पेटवून बलशाली भारताच्या निर्मितीचा वेध घेतला त्यांच्या साहित्यात अंतःकरणाची तळमळ पदोपदी व्यक्त होत असल्याने राष्ट्र जागृतीचे कार्य त्यांच्या साहित्याने केले आहे.

खादी प्रसार व प्रचार:

खादी ही रिकाम्या हाताना काम देते व गरिबांना हक्काचे दोन घास देते म्हणून साने गुरुजी खादीला परमेश्वर मानत असत. खादीमुळे माणसात बंधूभाव वाढीस लागून राष्ट्रीय एकात्मता जपली जाते. खादी मुळेच आपण विश्वबंधुत्वाचा स्विकार करू शकू असा साने गुरुजींना आत्मविश्वास वाटत होता गुरुजींनी राष्ट्रीय बाण्यासाठी व राष्ट्रीय एकात्मतेसाठी खादीचा प्रचार प्रसार आपल्या साहित्यातून केला 'अमोल गोष्टी' 'दारुबंदीच्या कथा' 'नवजीवन' या कथा लिहल्या तर अणूवादीत साहित्यात खेडयामध्ये जावुन काय कराल ? राष्ट्रधर्म स्वदेशी समाज धर्म माणव जातीची कथा या साहित्यातून खादीचा प्रचार व प्रसार प्रकर्षाने केला.

साने गुरुजींच्या लेखनाला राष्ट्रीय वृत्तीची किणार लाभलेली दिसून येते

प्राचिन ग्रंथ वाचनाचे व्यासंग:

साने गुरुजींनी शालेय जिवनात रामविजय भक्तिविजय रामायण महाभारत या प्राचीन ग्रथांचे ज्ञान आत्मसात केले होते. निरनिराळे श्लोक, ऋचा, अंभग, रामरक्षा यांचे पाठांतर केल्याने साहजिकच त्यांच्या चिंतनातून काव्यरचना फुलत गेली प्राचिन ग्रथांच्या वाचन व्यासंगातून एक चिंतनशिल विचारगर्भता असलेली दृष्टी तयार झाली होती.यातूनच गुरुजींनी आपल्या चरित्रलेखनात नामदार

गोखले चरित्र, ईश्वरचंद्र विधासागर चरित्र, इतिहासाचार्य राजवाडे चरित्र, शिरीषकुमार घोष रविद्रनाथ टागोर चरित्र, गोष्टीरूप गांधीजी, विनोबा भावे जिवनप्रकाश या लेखनातून प्राचिन ग्रंथाचे व्यासंग दिसून येते.

पाश्चात्य तत्त्ववेत्त्यांच्या विचारांचा प्रभाव:

साने गुरुजीनी शालेय जिवना पासूनच पाश्चात्य विचारवंताची कित्येक पुस्तके वाचून ज्ञान आत्मसात केले होते. टॉलेस्टॉय, जॉर्ज एलीयट, अँरिस्टॉटल, शेक्सपियर, रूसो यांच्यासारख्या पाश्चात्या विचारवंतांची व साहित्यिकांची पुस्तके वाचली होती त्यामुळे पाश्चात्य विचारवंतांच्या तत्त्वज्ञानामधून साने गुरुजीची वैचारीक जडणघडण तयार झाली होती. यामुळे त्यांनी अनेक पाश्चात्य विचारवंतांच्या उत्तम पुस्तकाचे मराठीत भाषांतर केले होते.त्यांनी 'मनूबाबा' ही कथा जार्ज एलियट या लेखिकेच्या 'सिलस मार्लर' या सुप्रसिध्द कांदबरीवर आधारीत होती. 1945-46 मध्ये त्यांनी मादाम क्युरीच्या चरित्राचा अनुवाद केला होता पण तो पुढे प्रसिध्द होउ शकला नाही. त्यांनी टॉलेस्टॉयच्या, what is art? या ग्रंथाचे भाषांतर केले तसेच भगिनी निवेदिता यांच्या Religion & Dharma या लेखसंग्रहाचा अनुवाद त्यांनी राष्ट्रीय 'हिंदूधर्म' या नावाने केला.तसेच संपादित साहित्यात अँमिलची चिंतनिका, कुरल माणव जातीची कथा, दिल्ली डायरी, या साहित्यामधून त्यांच्यावर असलेल्या पाश्चात्य तत्त्ववेत्त्यांच्या विचारांचा प्रभाव दिसून येतो. याशिवाय साने गुरुजींच्या श्रमिकांच्या शोषित कामगार शेतकरीविषयक लेखनावर अँरिस्टॉटल आणि रूसो यांचा असलेला प्रभाव व प्रेरणा दिसून येतात.

निष्कर्ष:

साने गुरुजी यांच्या समग्र लेखनावर दृष्टिक्षेप टाकला असता, महात्मा गांधी, विनोबा भावे, स्वामी विवेकानंद, सेनापती बापट यांच्या विचारांचा प्रभाव अगदी स्पष्ट होतो तसेच त्यांच्या एकुणच साहित्यामधून मातृ-पितृ प्रेम, बंधू-मित्र प्रेम यांचे दर्शन होते.तसेच भारतीय स्वातंत्र्य लढयाची प्रेरणा स्पष्ट दिसून येते साने गुरुजींना बालपणापासून असलेले खादीचे प्रेम, जननी जन्मभूमिची असलेली विलक्षण आस्था, प्राचिन ग्रंथांच्या अन्वयार्थातून निर्माण झालेली त्यांची डोळस दृष्टी व पाश्चात्य तत्त्ववेत्त्यांचा असलेला त्यांच्यावरील प्रभाव त्यांच्या समग्र लेखनातून पानोपानी दिसून येतो.

संदर्भ सुची :

- 1.साने गुरुजींची जिवनगाथा, संपा.राजा मंगळवेढेकर, साधना प्रकाशन, पुणे 1975 पृष्ठ क्र.26
- 2.साने गुरुजीं त्र्यं.ब.बापट पृष्ठ क्र. 92
- 3.साने गुरुजी विशेषांक आरती मासिक, मे-जून 1999 पृष्ठ क्र.97
- 4.साने गुरुजी जीवन परिचय,यदुनाथ थत्ते पृष्ठ क्र.103
- 5.असा होता सेनानी डॉ.रामभाउ जोशी,पृष्ठ क्र.128
- 6.मातृधर्मी साने गुरुजी.पु.ल.देशपांडे पृष्ठ क्र.84
- 7.श्यामची आई साने गुरुजी विदयार्थी प्रकाशन पुणे पृष्ठ क्र.54
- 8.विकीपिडीया
- 9.www.saneguruji.com

Publish Research Article International Level Multidisciplinary Research Journal For All Subjects

Dear Sir/Mam,

We invite unpublished Research Paper, Summary of Research Project, Theses, Books and Book Review for publication, you will be pleased to know that our journals are

Associated and Indexed, India

- * International Scientific Journal Consortium
- * OPEN J-GATE

Associated and Indexed, USA

- EBSCO
- Index Copernicus
- Publication Index
- Academic Journal Database
- Contemporary Research Index
- Academic Paper Database
- Digital Journals Database
- Current Index to Scholarly Journals
- Elite Scientific Journal Archive
- Directory Of Academic Resources
- Scholar Journal Index
- Recent Science Index
- Scientific Resources Database
- Directory Of Research Journal Indexing

Golden Research Thoughts
258/34 Raviwar Peth Solapur-413005, Maharashtra
Contact-9595359435
E-Mail-ayisrj@yahoo.in/ayisrj2011@gmail.com
Website : www.aygrt.isrj.org